

LBRIS

We know

VERONICA LIVIA TOMA

ESTETICĂ ȘI SENS
ÎN ARTA TATUAJULUI

IPOSTAZE CONTEMPORANE
ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

Editura Universității de Vest din Timișoara,
2024

CUPRINS

Argument	7
Introducere	11
Obiective	11
Capitolul I. Problematika tatuajului ca reprezentare corporală grafică	21
I.1. Tatuajul/Stigma în Antichitatea Greco-Romană.....	22
I.2. Tatuajul, stigmatizare și marcare în Evul Mediu	30
I.3. Tatuajul și practicile sale în societățile tradiționale	41
I.4. 1769 – Tatuajul în modernitatea europeană.....	50
I.5. 1891 – Inventarea aparatului de tatuat electric.....	58
I.6. Colonialism și primitivism în cultura vizuală modernă și în arta tatuajului	63
Capitolul II. Tatuajul în spațiul cultural românesc. Ipostaze istoriografice	79
II.1. Nicolae S. Minovici, <i>Tatuajele în România. O perspectivă asupra practicii tatuajului în mediul infracțional</i>	81
II.2. Petru Caraman, <i>Tatuajul la români după creațiile lor folclorice</i>	90
Capitolul III. Tatuajul în România contemporană	103
III.1. Teoria culturii de masă.....	104
1.1. Matthew Arnold, <i>Culture and Anarchy: An Essay in Political and Social Criticis</i>	105
1.2. <i>Partisan Review</i> : Clement Greenberg, <i>Avant-Garde and Kitsch</i> ; Dwight MacDonald, <i>A Theory of Popular Culture</i>	106
1.3. Școala de la Frankfurt și <i>industria culturală</i>	109
1.4. Conceptul de <i>Kitsch</i> . Definiții și interpretări	114
1.5. Cultura populară.....	116
1.6. Contemporaneitate și critică. O reevaluare a culturii pop	117
III.2. Tatuajul de tip <i>flash</i> sau <i>mall</i>	118
2.1. Definirea conceptului de tatuaj <i>flash</i>	118
2.2. Circumstanțe și motivații în alegerea unui tatuaj de tip <i>mall</i>	119
2.3. Tatuajul <i>de autor</i> versus tatuajul <i>de mall</i> . Motivații, circumstanțe, artist tatuator	128

2.4. Tatuajul henna sau arta <i>Mehandi</i>	137
2.5. Tatuajul de tip abțibild	139
2.6. Tatuajul semipermanent.....	139
III.3. O perspectivă psihanalitică asupra tatuajului. Studiu de caz, tatuajul de penitenciar	140
3.1. Tatuajul în penitenciar, caracteristici: grupuri sociale, motivații, legislație, instrumental, tehnică	140
3.2. Marca deținutului sau tatuajul de identificare	146
3.3. Studiu de caz – Interviu cu un fost deținut. Tatuajul ca formă de expresie artistică personală. Psihanaliza și tatuajul de penitenciar.....	149
III.4. Tatuajul din perspectivă feministă	162
4.1. Tatuajul în raport cu conceptul de frumusețe feminină. Idealul de frumusețe contemporană. Corpul ca proiect și frumusețea construită	161
4.2. Istoria tatuajului feminin. Femeile, tatuajul și industria circuitului în Statele Unite.....	166
4.3. Raportarea tatuajului la normele frumuseții.....	170
4.4. Factori determinanți, teme și motive formale specifice femeilor în contemporaneitatea românească	172
4.5. Tatuajul ca formă de reconfigurare, construcție a identității și celebrare a corpului. Studiu de caz – Ina Biebel	194
Capitolul IV. Evoluția tatuajului în spațiul contemporan românesc.....	211
IV.1. Evoluția tatuajului în America de Nord. De la non-artă la artă.....	212
1.1. Premisele evoluției. Anii '60 și tatuajul. Noi consumatori.....	212
1.2. <i>Tattoo Renaissance</i> sau <i>revoluția estetică</i> a tatuajului.....	216
1.3. <i>Primitivismul modern</i> , corpul extrem și body-art	223
1.4. Tatuajul contemporan, evoluție și direcții estetice	231
IV.2. Tatuajul ca formă de expresie artistică în contemporaneitatea românească.....	247
2.1. Tatuajul în epoca comunistă. Scurt parcurs istoric.....	247
2.2. Perioada 1989 – 2010. Studiu de caz – artist tatuator Mahu	251
2.3. Evoluția tatuajului de la non-artă la artă. Tatuarea ca practică artistică în România. Studii de caz – interviuri cu artiști tatuatori	260
Concluzii.....	311
Anexe	315
Lista ilustrațiilor	327
Bibliografie	335

ARGUMENT

Modernitatea a adus omului și (re)descoperirea propriului corp, aprofundarea conștiinței faptului că individul dispune de un trup, cu care alcătuiește un întreg, dar pe care îl poate trata separat și diferit de suflet, de spirit. Descoperirile geografice, progresul tehnologic, transformările sociale și culturale ale ultimelor veacuri au contribuit la redefinirea statutului corpului, eliberat din corsetul mentalităților Evului Mediu. Trupul, altădată ascuns în mod voit vederii, începe treptat să se dezvelească, să se lase privit. Odată cu modernitatea târzie, corpul se expune și este expus în forme noi, a căror cultivare va conduce la așezarea lor în cotidian: el ajunge să fie fotografiat, amprentat, cosmetizat profesional, tatuat. Această ultimă practică reprezintă miza lucrării de față, scopul ei principal fiind cel de a oferi mediului academic și publicului românesc o perspectivă asupra tatuajului în spațiul nostru, cu accent pe dimensiunea sa estetică și artistică.

În cultura autohtonă, tatuajul constituie o experiență recentă, având în urmă o istorie de aproximativ un veac; câteva episoade izolate sunt semnalate în vechime, însă nu putem vorbi – cel puțin în stadiul prezent al cunoașterii – de o continuitate de practică între acestea și desenele corporale practicate și înregistrate tot mai des odată cu începutul sec. XX. În postsocialism, tatuarea va accede de la stadiul unui exercițiu sporadic și cu profunde conotații sociale, la o stare de practică tot mai des întâlnită, la care apelează diverse categorii de purtători. Avem de-a face cu evoluții care pun în lumină schimbări de natură iconografică, semantică și privind tipologia persoanelor ce aleg să se tătueze. Tatuajul își lărgește cadrul de comprehensiune în ultimele trei decenii: viziunea asupra sa se modifică, pe măsură ce cultura românească începe să îl filtreze conform modelelor adoptate din Occident. Fenomenul tatuajului este astăzi

unul tot mai dinamic, conectat la noutățile din domeniu (la nivel mondial) și dezvoltându-și propriul parcurs și discurs în plan autohton.

Acesta este contextul în care ne-am fixat ca obiectiv specific de analiză un fenomen recent, cel al tatuajului ca produs și practică artistic(ă): vechea ecuație *tatuaj – consumator – executant* progresează spre o relație de *purtător asumat – artist tatuator – produs elaborat și negociat*. În acest ultim sens, centrul de greutate cade asupra raporturilor care se construiesc între actorii noii relații, angrenați într-un proces de negociere, având ca rezultat nu numai un produs cultural, ci unul cu pretenții artistice, ce reflectă rolul inedit și decisiv al artistului devenit, educat ca *artist tatuator*. În România, categoria artiștilor tatuatori este de dată relativ recentă, după anii 2000 (în Statele Unite, putem vorbi despre ea încă din anii '70), dar, ca pretutindeni, ea se subdivide în două mari grupuri: tatuatori absolvenți ai facultăților de arte și tatuatori fără educație artistică formală, având însă o foarte bogată experiență, mult exercițiu, virtuozitate. Dincolo de taxonomie, este important să observăm transformarea capitală produsă în condiția executantului de tatuaj: el nu (mai) este (doar) meșteșugar, ci artist; iar un artist se definește prin viziune, el creează, inovează și se semnează, validând astfel condiția sa de creator. Prin urmare, această majoră schimbare condiționează și, în primul rând, explică existența tatuajului în ipostaza sa de produs artistic. Astfel, persoana care își dorește un tatuaj, caută în mod special un artist tatuator, unul *anume*, căruia îi va expune propriul concept, supus apoi unui proces de negociere, în care contează foarte mult încrederea acordată artistului, care are posibilitatea de a se exprima efectiv, conform formației, și mai ales, crezului său artistic.

Sub aspect metodologic, lucrarea de față a solicitat o abordare interdisciplinară, corelarea de surse diferite, de la cele documentare (izvoare antice, lucrări medievale, studii dedicate tatuajului în literatura de specialitate străină), până la cele orale și vizuale. Recursul la metode din arsenalul științelor socio-umane (hermeneutică de text, interviuri semi-structurate, observație participativă indirectă) a încercat să decripteze resorturile care motivează adeziunile, credințele, sentimentele vizavi de tatuaj, de achiziționarea și realizarea sa. Intenția noastră a fost cea de a surprinde mai mult decât descrierea unor categorii de reprezentări corporale: am analizat felul în care actorii implicați în lumea și în industria tatuajului își reprezintă acest [produs] concept, în ce măsură tatuajul reflectă experiențe personale și idei artistice, cum poate

constitui tatuajul o grilă de lectură pentru o societate și o cultură în diferite momente ale istoriei. Totodată, am analizat circumstanțele în care un produs cultural atinge statutul de produs artistic, în contextul prefacerilor survenite în condiția tatuatorului (cu propensiuni artistice) și al dinamicii culturii de masă, care modelează comportamentul consumatorului, inclusiv al celui de tatuaj.

Opțiunea pentru cercetarea acestui tip de marcaj corporal a avut la bază caracterul său permanent (prezența sa definitivă pe tegument), în raport cu diferite forme de punere în valoare a potențialului simbolic și/sau estetic al trupului uman. Printre practicile circumscrise de conceptul de marcaj corporal (deformări, forme de mutilare precum ablația sau scarificarea etc.), tatuajul se delimitează printr-o multiplicitate de sensuri și ipostaze, printr-o versatilitate care transgresează și prin care se face acceptat în culturile tradiționale și moderne. Cu străvechi referințe europene și orientale, cu episoade sincopate în medievalitate, tatuajul este redescoperit și reevaluat odată cu descoperirea universurilor exotice ale celor numiți multă vreme „primitivi“, al căror apel la tatuaj relevă o complexă încărcătură simbolică, importată parțial de către europenii ce răspândesc obiceiul împodobirii corpului prin desene și texte. În modernitate și în lumea albă, autocaracterizată drept civilizată, desenul corporal își face o intrare mai degrabă silențioasă, prin intermediul proscrisilor, marginalilor, pentru ca în contemporaneitate să devină un obiect de consum accesibil unor largi categorii social-culturale.

Obiective

În acest sens, prezenta teză își propune să lărgescă și să optimizeze volumul de cunoaștere asupra tatuajului, în condiția sa de produs cultural, pe mai multe direcții. Astfel, considerăm necesară realizarea unei treceri în revistă a stadiilor traversate de tatuaj în spațiul nostru, în succesiunea epocilor istorice, cu atât mai mult cu cât vom argumenta că stadiile sunt dispartate: aici, tatuajul are reprezentări episodice, discontinue, uneori la distanțe mari de timp, iar rolurile și sensurile sale diferă de la epocă la epocă (la fel, categoriile de purtători). O istoriografie, în linii mari, a tatuajului pe plan mondial ni se pare, de asemenea, utilă. Până acum, o astfel de cercetare în limba română nu a fost realizată; ea face posibilă comparația cu progresul tatuajului de pretutindeni și explică evoluțiile tatuajului în România postcomunistă.

Instituirea unui limbaj metodologic în analiza științifică a conceptului constituie o altă preocupare a noastră. *Artification, gentrification, comodification, mainstream, tatuajul flash* sau cel de *mall, scratcher, custom design art product, tattoo industry, autorship, bricolage* (combinație de elemente din care derivă stilul personal), *artefact* (elemente de vestimentație, accesorii, coafură), *body art, body reclamation* – sunt termeni și concepte folosite în străinătate în cercetarea științifică a subiectului de care ne ocupăm. În România, o analiză pertinentă academic trebuie să opereze cu un limbaj și metodologie adecvate, instrumente care trebuie create; mai cu seamă în condițiile în care studierea tatuajului nu se mai poate realiza pe o direcție îngustă, ci impune strategii conjugate și interdisciplinaritate. Tatuajul nu mai poate fi tratat doar în ipostaza de marcaj stigmatizant, ci antrenează multiple sensuri și planuri, ce includ aspecte legate de practici, relații, instituții, *ownership*, consecințe etc.

Toate cele mai sus menționate, cât și consumul în creștere de desene corporale dovedesc cât de actuală și de importantă este problematica

tatuajului în societatea românească. În cadrul acesteia, există încă puține zone de receptivitate vizavi de concept, de imaginea și semiotica tatuajului, de condiția sa (i)licită, de practicieni, de entitățile angrenate în lumea tatuajului, element din ce în ce mai prezent în artele vizuale. Cercetările privind *body art* sau *body art modification* sunt încă la început în România și nu dispun de un cadru metodologic și un conținut bine definite. Prin urmare, o cercetare precum cea pe care o propunem tinde să răspundă la cât mai multe interogații ridicate de dinamica tatuajului, să contureze un cadru științific (dar orientat și spre publicul larg) de cunoaștere și comprehensiune a acestui produs cultural ce prezintă certe trăsături estetice.

Primul capitol al tezei, *Problematika tatuajului ca reprezentare corporală grafică*, investighează originea, evoluția și semnificațiile actului tatuării de-a lungul istoriei. Am optat pentru o decupare spațială limitată la arealul geografic european, de unde ne-au parvenit cele mai multe informații despre marcaje și desene corporale și în cadrul căruia s-au născut cele mai multe tipologii de tatuaj, generate de epoci și categorii sociale diverse. Structura capitolului stă sub semnul explicării diverselor sensuri pe care le primește exercițiul marcării, al stigmatizării în Antichitatea greco-romană, în Evul Mediu și la momentul 1769 (reîntoarcerea căpitanului Cook din Tahiti), când începe să se răspândească pe scară largă fenomenul de tatuare în Europa. Un alt moment important, ce marchează istoria tatuajului, este anul 1891, când Samuel O'Reilly brevetează primul aparat de tatuaj electric (tatuograful), înlesnind astfel accesul unei mari mase a populației la acest tip de practică. Capitolul include și un scurt excurs asupra practicilor marcajelor corporale în societățile tribale, unde tatuajul semnifica aspecte privind rețelele sociale, raporturile inter și intratribale, raporturile de putere, rolurile sociale. Discursul colonial și *Alteritatea* precum și reflectarea *Celuiilalt* în arta secolului XX constituie subiectul ultimului subcapitol.

Capitolul II, *Tatuajul în spațiul cultural românesc*, se oprește asupra singurelor studii realizate pe tema tatuajului. Cel dintâi, *Tatuajele în România*, aparține medicului Nicolae S. Minovici, care realizează o cercetare extinsă (pe un număr impresionant de subiecți), singura sursă consistentă ce relevă aspecte ale practicii tatuajului în perioada modernă. Cel de-al doilea studiu, *Tatuajul la români după creațiile lor folclorice*, este o lucrare a etnografului și folcloristului Petru Caraman: el pornește de la contestarea tezei minovicene,

potrivit căreia tatuajul este un import și nu ține de un obicei autohton. Aducând drept contraargument basmele și baladele românești, P. Caraman descriează o istorie a marcajelor corporale în cultura noastră tradițională, producții grafice care ilustrează existența unor indivizi excepționali, ce se deosebesc de corpul societății tocmai prin desene plasate în anumite părți de pe trup și încărcate cu sensuri vehiculate în folclorul românesc.

În capitolul al III-lea al tezei, *Tatuajul în cultura românească contemporană*, fenomenul a fost abordat din trei perspective distincte, pornindu-se de la expunerea teoriilor ce au modelat conceptele de cultură de masă sau cultură masificată, industrie culturală, cultură populară. La analiza relației cultură de masă – tatuaj s-a adăugat o viziune psihanalitică și una ce pune în valoare conceptele teoriilor feministe privind tatuajul. Prima perspectivă, ce se constituie în subcapitolul *Tatuajul de tip mall sau flash*, a urmărit acel tip de tatuaj derobat de valoare estetică și exponent al culturii de masă – un desen ușor accesibil, clișeic, de circulație și larg consum. Pentru o mai bună înțelegere, respectivei categorii i-a fost contrapus tatuajul *de autor, customizat*, o categorie cu motivații, tehnică, actori implicați, distinctă de cea întâi menționată.

Cel de-al doilea subcapitol, *O perspectivă psihanalitică asupra tatuajului. Studiu de caz, tatuajul de penitenciar* prezintă desenul corporal în viziunea persoanelor lipsite de libertate. Cercetarea a avut ca repere posibilitățile de a accesa un tatuaj în penitenciar, motivațiile care stau la baza dobândirii lui, nevoile pe care le satisface un tatuaj într-un spațiu de reclusiune, instrumentarul, tehnica implicată, restricțiile legislative. Într-un mediu carceral, tatuajul dezvoltă o motivație de repunere în posesie: el devine o formă de sfidare a sistemului punitiv și o cale, pentru purtător, de a redobândi controlul asupra unei situații opresive. În decursul acestei analize, temele și motivele caracteristice penitenciarului au reprezentat un interes deosebit.

Al treilea subcapitol a avut ca obiect tatuajul din perspectiva femeilor care optează pentru un anumit tip de exprimare personală, în raport cu canoanele de frumusețe dictate de lumea contemporană. Din perspectivă feminină, am urmărit normele estetice și comportamentale impuse de societatea tradițională, identificând efectul lor asupra mentalului și, mai ales, asupra corpului femeii în prezent. Am fost interesați să aflăm în ce măsură tatuajul funcționează ca o formă de contestare normativă, examinând deopotrivă conceptul de *body*

reclamation – preluarea controlului asupra propriului corp. Pe de altă parte, au fost examinate motivațiile ce stau la baza respingerii tatuajului, ca mod de inscripționare a trupului feminin.

Evoluția tatuajului în spațiul contemporan românesc constituie tema capitolului IV, în care am comentat procesele de gentrificare, comodificare și artificare ale tatuajului. *Artification*, noțiune introdusă și teoretizată de Roberta Shapiro și Natalie Heinich, face referire la fenomenul prin care un anumit meșteșug/îndeletnicire, ce emite pretenții artistice (de exemplu, tatuaj, graffiti, jocuri video), trece de la non-artă la artă. Într-un prim subcapitol, *Evoluția tatuajului în America de Nord. De la non-artă la artă*, am investigat revoluția estetică și parcursul tatuajului de la un produs de serie către unul cu pretenții și legitimitate artistică, în următoarele circumstanțe: diverși factori au contribuit la elevarea imaginii tatuajului și transformarea sa, pe de o parte, într-o modalitate de reprezentare personală acceptabilă social, pe de alta, într-un produs artistic. În acest ultim sens, ne referim la pătrunderea, în industria tatuajului, a unor artiști talentați, la conturarea unei categorii de consumatori preocupați nu numai de sensul, ci și de estetica desenului (aparțin claselor mijlocii, ridică pretenții în privința calității și originalității produsului) și, nu în ultimul rând, la implicarea industriei de divertisment și publicitară în salubritatea imaginii tatuajului. Contemporan cu *renașterea tatuajului*, fenomenul *modern primitives* a fost de asemeni abordat.

Subcapitolul *Tatuajul, ca practică artistică. Studii de caz – interviuri cu artiști tatuatori* tratează prefacerile survenite în ultimele două decenii în lumea tatuajului autohton. De la un exercițiu caracteristic marginalilor, la începutul anilor '90, putem vorbi astăzi aproape de o industrie a tatuajului și în România, nu numai prin creșterea exponențială a consumului acestui produs, ci și datorită unor schimbări de rang calitativ, care privesc breasla producătorilor și rezultatele muncii lor. Un salt pozitiv se petrece atât prin introducerea în nomenclatorul meseriilor a practicii tatuării, cât și prin deschiderea saloanelor de specialitate, într-un proces de continuă rafinare și ajustare la fluxul evoluțiilor din străinătate. Specifică universului tatuajului românesc este conturarea, începând cu anii 2000, a unui nucleu de artiști ce „virează” înspre tatuaj, perceput drept posibilă formă de artă, intuind că în desenul corporal există potențial pentru crearea unui produs de extracție artistică.

Această realitate a fost documentată metodologic prin interviuri de profunzime, tehnică a cărei alegere a fost justificată de natura temei analizate. Convorbirile s-au desfășurat cu absolvenți de arte, specializați în tatuare și care articulează un microcosmos al *tatuajului ca operă de artă* prin perspectiva ideatică, produsele travaliului lor și renegocierea relației consumator – executant. Centrat asupra persoanei, interviul de profunzime a oferit interlocutorilor cadrul adecvat pentru a oferi răspunsuri ample și libere privind un subiect atât de important pentru ei, și anume o muncă făcută din vocație. Am folosit ca instrument un ghid semi-structurat, construit astfel încât să bifeze obiectivele cercetării, dar care, totodată, a lăsat vorbitorilor spațiu de mișcare, în sensul de a dezvolta direcții, amănunte mai puțin previzibile și/sau cunoscute în etapa de început a cercetării. Opțiunea pentru interviuri calitative a fost evident justificată de specificul topicului urmărit, de necesitatea explorării unui domeniu al lucrurilor sensibile: interogațiile adresate de către cercetător au vizat, de pildă, gradul de implicare a artistului în domeniul tatuajului, creativitatea sa, perspectiva asupra produsului cultural și/sau artistic întruchipat de desenul corporal, negocierile legate de sens și forma tatuajului etc.

Tatuajul dobândește noi valențe prin intervenția artistului tatuator, prin crezul care îl călăuzește pe acesta: tatuajul este artistic prin concept – nu prin conceptul cu care comanditarul pornește în căutarea artistului care să-i imprime pe piele narațiunea personală, ci prin conceptul creatorului, al maestrului, cel care propune o *lucrare*, nu un *clișeu*. Pentru a produce artă, este nevoie de idee, de concept, de sens, însă nu cel clasic, oferit și validat de iconografia asociată tatuajului, ci de cel aparținând artistului. Și sub aspect tehnic, asistăm la mutații: educația de *belle arte*, încorporată în meșteșugul tatuării, a rafinat produsul final și a generat o varietate de tipologii de tatuaj, în care transpar specializările artiștilor ce activează ca tatuatori (graficieni, pictori, graphic designeri). O ultimă direcție de studiu a constat în evaluarea relației cu purtătorul de tatuaj, al cărui corp devine obiect de (re)interpretare a relației suport/suprafață/display – intenționalitate – tatuaj/produs artistic/operă de artă.

CAPITOLUL I.

Problematika tatuajului ca reprezentare corporală grafică

Examinarea, de-a lungul istoriei, a fenomenului numit tatuaj, ridică în primul rând necesitatea clarificării câtorva aspecte, legate de ceea ce spațiul cultural anglo-american desemnează drept *body marking* sau *practica marcării corpului*. Introducerea acestui concept anticipează o problematică pe care o vom dezvolta ulterior – *marcarea* – dar, în același timp, semnalează importanța înțelegerii corecte a conceptului, întrucât el cunoaște semnificații și trimiteri istorice în funcție de epoci și culturi diferite. Revenind la posibilitățile circumscrise practicilor de tip *body marking*, identificăm trei modalități de expresie: *scarificarea*, *brandingul* (a însemna, emblema, particulariza, eticheta, marca, stigmatiza, califica) și *tatuarea*. Acestea, determinate de un moment istoric sau altul, sunt realizate fie prin coerciție (îndeplinind o funcție punitivă) sau sunt făcute din voia individului.

Structura acestui prim capitol stă sub semnul explicării diverselor sensuri pe care le primește exercițiul marcării, stigmatizării în Antichitate și Evul Mediu, pe de o parte (cu nuanțele specifice fiecărei epoci), și momentul 1769, pe de alta, odată cu reîntoarcerea căpitanului Cook din Tahiti, când începe să se răspândească, pe scară largă, fenomenul de tatuare, așa cum înțelegem cuvântul în zilele noastre. Aflat în echipajul lui Cook, naturalistul Sir Joseph Banks cataloga în termeni nu prea elogioși tradițiile băștinașilor cu privire la mutilarea trupului, plecând de la faptul că se utilizau instrumente dure, precum bucăți ascuțite de os și scoici, sângerarea și durerea neîmpiedicând însă continuitatea unui obicei ancestral. „Probabil că superstițiile au de a face

cu aceasta. Nimic altceva, în opinia mea, nu ar putea să constituie o motivație suficientă pentru un obicei atât de absurd”¹ (trad.noastră).

Cât privește încadrarea temporalo-spațială, primele două părți ale demersului nostru sunt delimitate de reperele reprezentate de Antichitatea greco-romană și Evul Mediu occidental, cu multiplele influențe orientale și barbare. Ce-a de-a treia parte a capitolului se apleacă asupra practicii tatuajului în culturile tradiționale, demersul nostru orientându-se către analiza funcțiilor îndeplinite de tatuaj în cadrul acestor comunități. Aproprierea practicii de către europeni și răspândirea acesteia în perioada modernității reprezintă subiectul celui de-al patrulea subcapitol pentru ca în următorul să analizăm tatuajul din perspectiva unui fenomen ce a cuprins un segment larg de populație odată cu inventarea aparatului de tatuat electric în America. Influența universului exotic (tatuaj, cultură materială, jurnale de călătorie etc) se face resimțită în cultura vizuală modernă de la început de secol. Discursul colonial și *Alteritatea* precum și reflectarea nativului în arta secolului XX constituie subiectul ultimului subcapitol.

I. 1. Tatuajul/Stigma în Antichitatea greco-romană

Preocupat de studiul lumii și culturii antice, C. P. Jones, în lucrarea intitulată *Stigma: Tattooing and Branding in Graeco-Roman Antiquity*, atrage atenția asupra distincției ce trebuie făcută între tatuaj, stigmă și marcarea (branding). Confuzia dintre tatuaj și stigmat apare odată cu epoca medievală, când *stigmatizarea* capătă sensuri noi, reflectând, după cum vom vedea, anumite mentalități ale perioadei.

Termenul pe care civilizația greacă îl folosește pentru a desemna practica tatuării și urmele acestei practici în surse, este *stigma*. Inițial, cuvântul făcea referire la mușcătura produsă de șarpe. Putem astfel afirma că stigma este sinonim cu tatuajul, pornind de la descrierea lui Aetius despre modalitatea de aplicare a acestuia:

¹ Tessa Dunlop, *Tattoos: The Legacy of a Seafaring Heritage* în „History Today”, vol. 62, no 6, <http://www.historytoday.com/tessa-dunlop/tattoos-legacy-seafaring-heritage>, accesat în 22.11.2015.